स्थानीय तह निर्वाचन, २०७९ अवस्था अनुगमन प्रतिवेदन

पृष्ठभूमि

निष्पक्ष रुपमा निर्वाचन सम्पन्न गर्नका लागि निर्वाचन आयोगले विभिन्न निर्देशिका तथा आचारसंहिताहरू जारी गर्ने तथा नीतिहरू तय गर्ने गर्दछ । लोकतन्त्रको प्राणका रूपमा आवधिक निर्वाचनलाई लिइन्छ । लोकतन्त्र भनेको सार्वभौमसत्ता सम्पन्न जनताको शासन हो । नेपाली नागरिक विधिबाट शासक हुने र विधिको शासन कायम गर्ने राजनीतिक प्रणाली लोकतन्त्र हो । तसर्थ लोकतन्त्रमा आवधिक निर्वाचन अपरिहार्य हुने हो । निर्वाचनमा मतदान गर्ने जनताको सार्वभौम र मौलिक अधिकार हो । स्वच्छ विश्वसनीय, मर्यादित र धाँधलीरहित निर्वाचन भएको खण्डमा मात्रै जनताले सही प्रतिनिधिहरूको छनौट गर्न सक्दछन् । निष्पक्ष निर्वाचनले मात्रै लोकतान्त्रिक पद्धतिको सुदृढिकरण र विकासमा समेत टेवा पुऱ्याउँछ । स्थानीय तह निर्वाचन, २०७९ अनुगमन प्रतिवेदनमा उम्मेदवारी दर्ताको दिन (२०७९ वैशाख ११ गते) भन्दा अघिको अवस्थालाई समेटिएको छ ।

२०७४ साल वैशाख ३१, असार १४ र असोज २ गते गरी तीन चरणमा नयाँ संरचना अनुसार स्थानीय सरकारका लागि निर्वाचन सम्पन्न गरिएको थियो । २०७२ असोज ३ गते संविधान जारी भएपछि मुलुकमा तीन तहका सरकार रहने संरचना क्रियाशील भएको हो । जसमा आधार स्तम्भका रूपमा वा

नागरिकको घर आँगनका सरकारका रूपमा स्थानीय सरकार रहन्छन् । देशभर यस्ता सरकार ७ सय ५३ ओटा छन् ।

स्थानीय तहसम्बन्धी विवरण

प्रदेश	महानगरपालिका	उपमहानगरपालिका	नगरपालिका	गाउँपालिका	स्थानीय तह	वडा संख्या
१	१	२	४६	८८	१३७	११५७
मधेस	१	३	७३	५९	१३६	१२७१
बागमती	३	१	४१	७४	११९	११२१
गण्डकी	१	०	२६	५८	८५	७५९
लुम्बिनी	०	४	३२	७३	१०९	९८३
कर्णाली	०	०	२५	५४	७९	७१८
सुदूरपश्चिम	०	१	३३	५४	८८	७३४
जम्मा	**६**	**११**	**२७६**	**४६०**	**७५३**	**६७४३**

स्थानीय तह निर्वाचनको मिति घोषणा र तयारी

नेपाली काङ्ग्रेसका सभापतिसमेत रहेका प्रतिनिधिसभा सदस्य शेरबहादुर देउवाको प्रधानमन्त्रीत्वमा रहेको वर्तमान सरकारले २०७८ माघ २४ गते नै २०७९ वैशाख ३० गते स्थानीय तहको निर्वाचन गर्ने घोषणा गरेको थियो । अघिल्लो पटक स्थानीय तहको निर्वाचन तीन चरणमा गरिएको भएपनि यो पटक देशका सबै ७ सय ५३ स्थानीय तहमा एकैदिन निर्वाचन गर्ने गरी सरकारले घोषणा गरेको हो ।

निर्वाचन आचारसंहिता

आवधिक निर्वाचनले मतदातालाई आफूले रुचाएका राजनीतिक दल र आफूलाई मन परेको नेता छान्ने अवसर प्रदान गर्छ । आवधिक निर्वाचनले राजनीतिक दलहरूलाई आफ्ना नीति जनतासम्म पुऱ्याउन र जनताबाट अनुमोदित हुन सघाउँछ भने नेतृत्व विकासको अवसर पनि सृजना गर्छ । संविधानसभाका माध्यमबाट बनाइएको संविधान जारी भएपछि स्थानीय तहको यो दोस्रो निर्वाचन हो । २०५४ सालमा स्थानीय निकायको निर्वाचन भएपछि मुलुकमा राजनीतिक अस्थिरताका कारण २० वर्षसम्म स्थानीय स्तरमा निर्वाचन भएको थिएन । २०७४ सालमा स्थानीय तहको निर्वाचन भएपछिको यो निर्वाचन भने नियमित प्रक्रियामा तय गरिएको निर्वाचन हो ।

निर्वाचन स्वच्छ, निष्पक्ष र भयरहित हुन सक्यो भने मात्रै निर्वाचनको महत्व बढ्छ । निर्वाचन आयोगले सञ्चालन गर्ने निर्वाचनलाई स्वच्छ, स्वतन्त्र, निष्पक्ष, पारदर्शी र विश्वसनीय ढङ्गबाट सम्पन्न गर्नको लागि सरोकारवालाले पालना गर्नुपर्ने आचरणलाई व्यवस्थित गर्न निर्वाचन आयोग ऐन, २०७३ को दफा २२ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी २०७८ चैत २५ गतेदेखि लागु हुने गरी आचारसंहिता जारी गरेको छ । आचारसंहिताको पालना गर्ने जिम्मेवारी राजनीतिक दलहरूको हुन्छ भने परिपालना गराउने मुख्य दायित्व निर्वाचन आयोगको हुन्छ । आचारसंहिता पालना गर्ने दायित्व राजनीतिक दलमा मात्रै सीमित छैन । आचारसंहिता लगभग सबै क्षेत्र, पेसा व्यवसायमा आबद्ध नागरिकले पालना गर्नुपर्छ । पालना गर्ने आचारसंहिताका बुँदा फरक भएपनि सबैले पालना गर्नु पर्ने निर्वाचन आचारसंहिता २०७८ को दफा ३ मा उल्लेख छ । निर्वाचन आयोगले निर्वाचन आयोग ऐन, २०७३ को दफा २२ ले दिएको अधिकार प्रयोग गरी २०७८ चैत २५ गतेदेखि लागु हुने गरी आचारसंहिता जारी गरेको छ । आचारसंहितामा मुलभूत निम्नानुसारका विषय समेटिएका छन् ।

स्रोतसाधनको विषय

- कुनै सार्वजनिक निकाय वा परियोजनाका स्रोतसाधन तथा सम्पत्ति चुनावी प्रचारमा प्रयोग गर्न नपाइने,
- निर्वाचनसम्बन्धी भेला तथा प्रचारप्रसार सरकारी भवन वा शैक्षिक संस्थाका परिसरमा गर्न नहुने,
- घरजग्गा धनीको स्वीकृतिबिना चुनावी प्रचारमा कसैको निजी सम्पत्तिको प्रयोग गर्न नहुने,
- कुनै योजनाको शिलान्यास, उद्घाटन, सर्वेक्षण, अध्ययन वा अनुगमन गर्न नपाइने,
- दल तथा उम्मेदवारले निर्वाचन प्रचारप्रसारका लागि निर्वाचन अधिकृतको अनुमति लिएर बढीमा दुई ओटा दुई पाङ्ग्रे वा तीन पाङ्ग्रे वा चार पाङ्ग्रे गाडी वा ती नचल्ने ठाउँमा चार ओटासम्म घोडाको मात्र प्रयोग गर्न सकिने ।

प्रचार गर्ने तौरतरिका

- राजनीतिक दल तथा उम्मेदवारको चुनाव चिन्ह अङ्कित पहिरन, लोगो, ट्याटुजस्ता साङ्केतिक सामग्रीको उत्पादन तथा प्रयोग गर्न नपाइने,
- ज्येष्ठ नागरिक, महिला, यौनिक तथा अल्पसङ्ख्यक र अपाङ्गता भएका व्यक्तिको भावनामा आँच वा चरित्रहत्या हुने गरी प्रचारप्रसार गर्न-गराउन नहुने,
- सार्वजनिक आवागमनमा अवरोध हुने गरी जुलुस-आमसभाजस्ता प्रचारप्रसार गर्न नपाइने,
- सामाजिक सञ्जालमा सही वा झुटा खाताबाट भ्रामक प्रचार गर्न नपाइने,
- द्वेषपूर्ण भाषण वा कतै प्रकाशित वा प्रसारित सामग्रीको तोडमोड गर्न नपाइने,
- १८ वर्ष मुनिका व्यक्तिहरूलाई चुनावी प्रचारप्रसारमा प्रयोग गर्न नपाइने ।

निर्वाचन आचार संहिता उल्लङ्घनका तथ्य/तथ्याङ्क

क्रसं	आचारसंहिता उल्लङ्घनको प्रकार	उल्लङ्घनको आरोपित पक्ष
१	पोष्टरमा फोटो प्रयोग	कर्मचारी र नेकपा माओवादी केन्द्र
२	आमसभामा बालबालिकाको प्रयोग	नेकपा एस
३	निर्वाचन आयोगमा बुझाएको खर्चमा छली	नेपाली कांग्रेसका नेता
४	निर्वाचन आयोगमा बुझाएको खर्चमा छली	नेकपा माओवादीका नेता
५	चुनावी प्रचारमा सहभागी	सरकारी विद्यालयका शिक्षक
६	साडी बाँड्ने कार्यक्रम राखेको	चन्द्रागिरी नगरपालिका-८ को कार्यालय

मतदाता र जनप्रतिनिधि

पहिलोपटक तीन चरणमा २०७४ साल वैशाख, असार र असोजमा स्थानीय तहको निर्वाचनमार्फत ७ सय ५३ ओटा स्थानीय तहमा जनप्रतिनिधि चुनिएका हुन् । दोस्रो कार्यकालका लागि सरकारले घोषणा गरेको स्थानीय तहको निर्वाचन २०७९ वैशाख ३० गते सम्पन्न गर्न निर्वाचन आयोगले आवश्यक तयारी गरिरहेको छ । निर्वाचनको प्रक्रिया पनि जारी छ । फोटोसहितको मतदाता नामावली र परिचय-पत्र अद्यावधिक गर्ने, मतपत्र छाप्ने, मतदान केन्द्रको टुङ्गो लगाउने, निर्वाचन आचारसंहिता जारी गर्ने, निर्वाचन

पर्यवेक्षण निर्देशिका जारी गर्नेलगायतका काम सम्पन्न गरिसकेको छ । निर्वाचन आयोगका अनुसार आयोगले निर्वाचन गराउन आवश्यक पर्ने कार्यहरू अन्तिम चरणमा पुगेको जनाएको छ । यो निर्वाचनले स्थानीय तहमा एकैसाथ ३६ हजार ७ सय २८ जनप्रतिनिधिको छनोट गर्ने छ । जहाँबाट जनताका दैनन्दिनका कार्य सम्पादन हुनेछन् ।

स्थानीय निर्वाचन २०७९ का मतदाता

प्रदेश	मतदाता सङ्ख्या			
	महिला	पुरुष	अन्य	जम्मा मतदाता
१	१६४७५६१	१६९९८००	२३	३३४७३८४
मधेश	१५३३१५८	१७९७९४५	६७	३३३११७०
बागमती	१७०७९४२	१७०४८९८	२९	३४१२८६९
गण्डकी	९२४९४८	८६४४५२	११	१७८९४११
लुम्बिनी	१६०१३५२	१६१८०७३	३२	३२१९४५७
कर्णाली	४९५०९९	५०६१८०	३	१००१२८२
सुदूरपश्चिम	८३१४७०	८००६६२	१८	१६३२१५०
जम्मा	**८७४१५३०**	**८९९२०१०**	**१८३**	**१७७३३७२३**

देशैभरमा महानगर प्रमुख- ६ जना, महानगर उपप्रमुख- ६ जना, उपमहानगर प्रमुख-११, उपमहानगर उपप्रमुख-११, नगर प्रमुख-२७६, नगर उपप्रमुख-२७६, गाउँपालिका अध्यक्ष-४६० जना र गाउँपालिका उपाध्यक्ष-४६० जना निर्वाचित हुनेछन् । त्यसैगरी वडा अध्यक्ष-६,७४३ जना, वडा सदस्य महिला-१३,४८६ जना र वडा सदस्य-१३,४८७ जना चुनिनेछन् । गाउँपालिकाको हकमा दलित र अल्पसङ्ख्यकबाट गाउँसभाले निर्वाचित गर्ने सदस्य दुई-९२०, दलित र अल्पसङ्ख्यकबाट नगरसभाले निर्वाचित गर्ने सदस्य तीन-५८६ जना गरी जम्मा जनप्रतिनिधि–३६,७२८ जना निर्वाचित हुनेछन् ।

निर्वाचन आयोगका अनुसार बालिग मतदाताको सङ्ख्या १ करोड ७७ लाख ३३ हजार ७ सय ३२ रहेको छ । जसमा ८९ लाख ९२ हजार १० जना पुरुष, ८७ लाख ४१ हजार ५ सय ३० जना महिला र १ सय ८३ जना अन्य रहेका छन् । उनीहरूले गरेको मतदानबाट ३६ हजार ७ सय २८ जना जनप्रतिनिधि निर्वाचित हुनेछन् । संविधान र स्थानीय तहको निर्वाचन ऐनले स्थानीय सरकारमा महिला, दलित र अल्पसङ्ख्यक सहितको समावेशी प्रतिनिधित्वको सुनिश्चितता गरेको छ । आयोगकाअनुसार आगामी निर्वाचनबाट ४० प्रतिशतभन्दा बढी महिला प्रतिनिधि निर्वाचित हुनेछन् । संविधानले ३६ प्रतिशत बढी महिला सुनिश्चित गरिदिएको छ । कुल जननिर्वाचित प्रतिनिधिमा १३ हजार ४ सय ८६ स्थान महिलाका लागि सुरक्षित छ ।

महिला सहभागिताको सवाल

वडाबाट छानिने चार जना सदस्यमा कम्तीमा दुई जना महिलाको प्रतिनिधित्व संविधानले सुनिश्चित गरेको छ । ऐनका अनुसार दुई जना महिला वडा सदस्यमध्ये एक जना दलित अनिवार्य हुनुपर्छ । ऐनले गाउँपालिकाको अध्यक्ष र उपाध्यक्ष तथा नगरपालिकाको प्रमुख र उपप्रमुख दुवै पदमा उम्मेदवारी दिने दलले दुईमध्ये एक पदमा महिला उम्मेदवार बनाउनुपर्ने व्यवस्था गरेकाले महिलाको प्रतिनिधित्व अझै बढ्नेछ । खुला तर्फबाट पनि महिला प्रतिनिधित्व आउनसक्ने सम्भावना हुन्छ ।

एकातिर नेपाली कांग्रेस नेतृत्वको गठबन्धन र अर्कातिर नेकपा एमाले नेतृत्वको गठबन्धनबाट निर्वाचनमा जाने छलफल र सहमति भइरहेको सन्दर्भमा उम्मेदवारी दर्ताकै क्रममा महिलाको सहभागिता अघिल्लो निर्वाचनमा भन्दा कम हुनसक्ने आँकलन गरिएको छ । एउटा दलले प्रमुख र अर्को दलले उपप्रमुख पदमा उम्मेदवारी दिने गरी राजनीतिक वृत्तमा चर्चा परिचर्चा चलिरहँदा महिलाको सहभागितामा कमी आउनसक्ने देखिन्छ । संविधानले निर्दिष्ट गरे अनुसार सबै जातजाति, लिङ्गका नागरिकको समावेशी प्रतिनिधित्व सुनिश्चितताका लागि राजनीतिक नेतृत्व गम्भिर हुनु आवश्यक छ ।

सुरक्षा व्यवस्था

नेपाली सेनासहित मुलुकको तीनवटै सुरक्षा निकायले स्थानीय तहको निर्वाचनमा मतदाताहरूले निर्भयका साथ मतदान गर्ने वातावरण सुनिश्चित गर्ने लगायतको सुरक्षा प्रवन्ध मिलाउन आफूहरू पूर्ण तयारी अवस्थामा रहेको जनाएका छन् । सुरक्षा प्रबन्धलाई चुस्त, दुरुस्त र प्रभावकारी बनाउने योजनाअनुरूप सुरक्षा निकायहरूले आफ्नो तयारीलाई पूर्णता दिएका छन् । सरकारले तोकिएको मितिमा स्थानीय तह निर्वाचनलाई दृष्टिगत गरी एकीकृत सुरक्षा योजना तय गरेअनुरूप नेपाली सेना, नेपाल प्रहरी, सशस्त्र प्रहरी र राष्ट्रिय अनुसन्धान विभाग निर्वाचन सुरक्षा प्रवन्धका लागि खटिएका छन् । नेपाल प्रहरी र निर्वाचन प्रयोजनका लागि भर्ना गरिएका म्यादी प्रहरीले मतदान केन्द्रको भित्री सुरक्षा गर्नेछन् । दोस्रो तहको सुरक्षा घेराको जिम्मेवारी सशस्त्र प्रहरी बलको रहेको थियो ।

संवेदनशीलताका आधारमा स्थानीय तह निर्वाचन-२०७९ (मतदानस्थल)

प्रदेश	स्थानीय तह	मतदान स्थल	मतदान केन्द्र	सम्वेदनशील मतदानस्थल	
				अति सम्वेदनशील	सम्वेदनशील
१	१३७	१८७७	४०५१	३२१	८४८
मधेश	१३६	२१६३	४१८९	१०६५	८८९
बागमती	११९	१७९२	४०९५	३१०	६७१
गण्डकी	८५	१२५३	२३००	२८५	५४६
लुम्बिनी	१०९	१६२९	३८३२	३४४	६५५
कर्णाली	७९	९०७	१३८५	२९४	४०४
सुदूरपश्चिम	८८	११३५	२१०३	३२७	४१०
जम्मा	**७५३**	**१०७५६**	**२१९५५**	**२४६**	**४४२३**

निश्कर्ष

लोकतन्त्र र निर्वाचनका विशेषज्ञहरूले लोकतन्त्रलाई जनताको शासन, जनताद्वारा शासन र जनताका लागि शासन मात्र हो भने आवधिक निर्वाचन लोकतन्त्रका प्रमुख आधारस्तम्भ हुनु पर्ने धारणा अगाडि सारेका छन् । जनता राज्यका सर्वोच्च शक्ति हुन्, उनीहरूकै इच्छानुसार उनीहरूले नै रूचाएका, चुनेका प्रतिनिधिहरूद्वारा मुलुक शासित हुनुपर्दछ ।

आवधिक निर्वाचन जनइच्छा व्यक्त गर्ने एक प्रभावकारी, कानुनी, व्यवहारिक र सशक्त माध्यम/साधन पनि हो । जित्ने दलले/उम्मेदवारले जनइच्छा अनुसार नै उनीहरूका लागि कार्य गर्ने गर्दछन् । लोकतन्त्रमा जनतालाई निर्वाचन गर्ने अधिकार प्रदान गरिएको छ । आवधिक निर्वाचन गरिएन भने जनताको अधिकार हनन् र कुण्ठित हुन पुग्दछ । निर्वाचन नहुने मुलुक यथार्थमा निरङ्कुश शासन नै बन्ने गर्दछ । त्यसैले लोकतन्त्रले जनताको उम्मेदवार छान्ने अधिकारलाई सधैं सम्मान गर्न जान्नु पर्छ ।

लोकतन्त्रले अल्पसङ्ख्यकको अधिकारलाई समेत सम्मान गर्न जान्नुपर्ने हुन्छ । निर्वाचन शासकको वैधता परीक्षण गर्ने एक महत्वपूर्ण कसी हो । लोकतन्त्रको आधारस्तम्भ हो । त्यसैले निर्वाचन सधै निष्पक्ष, धाँधलीरहित र स्वच्छ हुनुपर्ने हुन्छ । यसैका लागि निर्वाचन आचारसंहिताको सुत्रमा सबैलाई उन्ने प्रयास गरिन्छ ।

२०७९ वैशाख ११ गते

मानव अधिकार र सामाजिक न्यायका निम्ति
अनौपचारिक क्षेत्र सेवा केन्द्र (इन्सेक)
नागार्जुन नपा-१०, स्यूचाटार, पत्रमञ्जुषाः २७२६, काठमाडौं
फोनः ५२१८७७०, फ्याक्सः ५२१८२५१
इमेलः insec@insec.org.np, वेबसाइटः www.insec.org.np, www.inseconline.org